

Jochem Kroes, *Het dorp van Neeltje Pater. De kooplieden en regentenfamilies van Broek in Waterland in de achttiende eeuw* ('s-Gravenhage: Stichting de Nederlandse Leeuw, 2022, 487 pp., ISBN 9789082527933).

Wie Broek in Waterland bezoekt zal denken dat de tijd er stil is blijven staan. Het dorp, ten noorden van Amsterdam, wordt gekenmerkt door houten huizen en wuivende wilgen, omringd door weilanden vol grazende koeien. Maar de architectuur, het sociaal-culturele leven, het dorpsbestuur, de bewoners met hun beroepen en families zijn aan veranderingen onderhevig geweest. Niet ongewoon voor een leefgemeenschap zult u denken, maar Jochem Kroes heeft de veranderlijkheid van de dorpsgemeenschap van diverse kanten belicht, en de leef- en denkwereld in Broek en Waterland zeer gedetailleerd in beeld gebracht. Kroes, historisch-geograaf, bracht al eerder op onnavolgbare wijze de regionale migratie in Nederland in kaart. In diverse publicaties behandelde hij de veranderlijkheid van dorpsgemeenschappen aan de hand van immigratie, emigratie en de beroepsgroepen die in verschillende dorpen voorkwamen, zoals in *De Gietersen in Friesland* (1996), *Nederland's Patriciaat 1972-2009* (2016) en *Bij de groote op Texel* (2019). *Het dorp van Neeltje Pater* is hier een prachtig vervolg op.

Kroes behandelt in het eerste deel van zijn boek de landschappelijke en sociale veranderingen, die het gevolg waren van de veranderingen in de samenstelling van de dorpspopulatie. Hij heeft daarbij veel aandacht voor hun handelsactiviteiten en posities in de municipaliteit. Om inzicht te krijgen in de activiteiten van de Broeker kooplieden ploos de auteur hun handelsactiviteiten tot in detail uit. De nalatenschappen en huwelijksbanden van de Broeker elite-families komen uitgebreid aan bod, evenals hun levensstijl. Kroes onderzocht ook het bestedingspatroon van de leden van de Broeker bovenlaag en concludeert dat ze hun geld uitgaven aan het bouwen en verbouwen van hun huizen en aan de aanleg van tuinen.

In Broek gingen scheepvaart en koophandel aanvankelijk samen, maar door toenemende buitenlandse concurrentie kwam het werk van Broeker schippers volledig stil te liggen. Dit resulteerde in een afname van het aantal in het dorp wonende zeelieden en creëerde meer ruimte voor andere elites, zoals kooplieden, kapitaalkrachtige renteniers en vanaf de Franse inval in 1795 ook patriotse immigranten met andere beroepen dan koopman. Door de komst van deze politiek andersgezinden werden de niet-patriotsgezinde kooplui verdrongen uit het dorpsbestuur.

Echter, de kooplieden hebben zelf ook bijgedragen aan het verlies van hun positie. Door te trouwen binnen de eigen groep of helemaal niet

te trouwen, werd de macht onvoldoende geconsolideerd voor toekomstige generaties. Een aantal huwelijken bleef bovendien kinderloos en kindersterfte was in die tijd een veelvoudig verschijnsel. Met het uitsterven van familielijnen verdwenen de koopmansactiviteiten en de meest welvarende handelsslui werden renteniers. Deze dorpselite trok zich diep terug in de eigen veilige kringen. Behoud van bezit en het aanzien van het dorp werden lange tijd succesvol verdedigd met een zeer conservatieve tendens in hun denken en handelen. Halverwege de negentiende eeuw verloren zij de greep op het behoud van het dorp en werd Broek in Waterland economisch zwaar getroffen omdat de nazaten van de rijke Broekers het dorp verlieten. Na de Tweede Wereldoorlog werd het dorp weer herontdekt door de culturele elite van Nederland. Broek in Waterland is een aantrekkelijk dorp geworden voor onze goed boerende prominenten, aldus Kroes.

In het tweede deel presenteert Kroes de geschiedenis en afstammelingen van de zeven belangrijkste kooplieden- en regenfamilies van het dorp, die op kleurrijke wijze ten tonele worden gevoerd. Tot een van die belangrijke families behoorden Cornelis Schoon en Neeltje Pater. De titel van het boek, met de naam van Neeltje Pater in een groot lettertype op de omslag, zette me even op het verkeerde been. Neeltje wordt hierdoor centraal gepositioneerd maar mogelijk zijn sommige families die in het boek aan bod komen van groter historisch belang voor de Nederlandse geschiedenis geweest dan de erfenissen incasserende Neeltje. Een voorbeeld zijn de tien generaties Koker, de koopman-regenten die gedurende honderd jaar de leidinggevende plaatsen in het dorp innamen.

De politiek-historische context komt in het boek slechts zijdelings aan bod. Terwijl de beroepen binnen de groep 'kooplieden' uitgebreid beschreven worden in hoofdstuk 4, krijgt de politieke context van 'de lange achttiende eeuw' (1670-1830) nauwelijks aandacht. De achttiende eeuw was in de Republiek een periode met regelmatig politieke en bestuurlijke onrust en met economische achteruitgang. Het zou interessant zijn geweest als Kroes meer onderzoek had verricht naar de context waarbinnen de Broeker elite-families opereerden en welke strategieën ze gebruikten om hun bestuurlijke en economische posities te behouden, gezien hun geografische ligging in de achtertuin van het politiek en economisch invloedrijke Amsterdam. Kroes heeft immers geconstateerd dat Broeker kooplieden vele pakhuizen in de stad bezaten. Een vaststelling die de deur opent voor nader onderzoek.

Op basis van bronnenonderzoek combineert de auteur demografische, economische, genealogische en biografische informatie waarbij hij met een stofkam door gegevens als inkomen, erfenissen, sociale status, mobiliteit, hobby's, huisvesting en inboedels gaat. Dit alles levert een rijk beeld op van de Broeker bovenlaag. De hoeveelheid en de variatie aan bronnen die Kroes heeft gebruikt als fundament voor zijn boek zijn bewonderenswaardig. De enorme hoeveelheid data die hij overzichtelijk in tabellen in beeld brengt komt echter

ook in de tekst terug, wat de leesbaarheid niet overal bevordert. *Het dorp van Neeltje Pater* is daarom geen boek om in één adem uit te lezen, maar het is een uitstekend en boeiend naslagwerk en een klein monument voor de families uit de hogere burgerij van Broek in Waterland.

Kroes maakt zijn prominente positie in de beschrijving van dorpselites wederom waar en hij heeft de Nederlandse en met name de Noord-Hollandse geschiedschrijving verrijkt met een prachtig onderzoek naar de achttiende-eeuwse rurale elite.

Tanja Wassenberg, onafhankelijk onderzoeker